

INVESTITION NIZOLARNI ARBITRAJ ORQALI HAL ETISHNING AFZALLIKLARI

Shodmonov Davron Mamatmurod o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti Magistratura va sirtqi ta'lim fakulteti Xalqaro
tijorat huquqi yo'nalishi talabasi, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

Ushbu tezis davlat va investor o'rtasidagi investitsion nizolarni xalqaro arbitraj orqali hal qilishning afzalliklari, cheklovlari va O'zbekistonda uning qo'llanilishi imkoniyatlarini tahlil qiladi. Maqsad – arbitrajning samaradorligini baholash, uning afzalliklarini xalqaro va mahalliy tajriba asosida ko'rib chiqish hamda O'zbekistonning investitsion iqlimini yaxshilash uchun amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Arbitrajning asosiy afzalliklari sifatida neytrallik, majburiy ijro etish imkoniyati, moslashuvchanlik, maxfiylik va tezkorlik keltiriladi. O'zbekistonda arbitrajning qo'llanilishi qonunchilikdagi noaniqliklar, malakali mutaxassislarining yetishmasligi va davlat idoralarining ishonchsizligi kabi omillar bilan cheklangan. Tadqiqotda Singapur Xalqaro Arbitraj Markazi (SIAC), ICSID va Londondagi arbitraj institutlari tajribasi tahlil qilinadi. Takliflar qonunchilikni takomillashtirish, malakali arbitrlarni tayyorlash, xalqaro arbitraj institutlari bilan hamkorlikni rivojlantirish va davlat idoralarida arbitrajga ishonchni oshirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: investitsion nizolar, xalqaro arbitraj, O'zbekiston qonunchiligi, neytrallik, majburiy ijro, maxfiylik, moslashuvchanlik, tezkorlik, investitsion iqlim, davlat-xususiy sheriklik.

ADVANTAGES OF RESOLVING INVESTMENT DISPUTES THROUGH ARBITRATION

Shodmonov Davron

Master's student in International Commercial Law, Faculty of Master's and Part-time Education, Tashkent State University of Law, Tashkent, Uzbekistan

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th July, 2025

Annotation

This thesis examines the advantages, limitations, and applicability of resolving investor-state disputes through international arbitration in Uzbekistan. The objective is to assess the effectiveness of arbitration, analyze its benefits based on international and local practices, and propose practical recommendations to enhance Uzbekistan's investment climate. Key advantages of arbitration include neutrality, enforceability, flexibility, confidentiality, and efficiency. However, its application in Uzbekistan is constrained by legislative ambiguities, a shortage of qualified arbitrators, and a lack of trust from state institutions. The study analyzes the experiences of the Singapore International Arbitration Centre (SIAC), ICSID, and London-based arbitration institutions. Recommendations focus on improving legislation, training qualified arbitrators, strengthening cooperation with international arbitration institutions, and building trust in arbitration among state entities.

Keywords: investment disputes, international arbitration, Uzbekistan legislation, neutrality, enforceability, confidentiality, flexibility, efficiency, investment climate, public-private partnership.

Kirish

So‘nggi o‘n yilliklarda global iqtisodiy integratsiya va xorijiy investitsiyalarning o‘ssishi davlat va investor o‘rtasidagi nizolarni ko‘paytirdi. Ushbu nizolar odatda investitsion shartnomalar, ekspropriatsiya, davlatning tartibga solish choralari yoki davlat-xususiy sheriklik (DXSH) loyihalari bilan bog‘liq bo‘lib, ularning samarali hal qilinishi mamlakatning investitsion jozibadorligi uchun muhim ahamiyatga ega. An‘anaviy ravishda investitsion nizolar milliy sudlar yoki xalqaro arbitraj institutlari, masalan, Xalqaro investitsion nizolarni hal qilish markazi (ICSID) yoki BMTning Tijorat huquqi bo‘yicha komissiyasi (UNCITRAL) qoidalariga asosan hal qilinadi. Xalqaro arbitraj o‘zining neytralligi, majburiy ijro etish imkoniyati, moslashuvchanligi va maxfiyligi tufayli investitsion nizolarni hal qilishda eng samarali usullardan biri sifatida tan olingan.

O‘zbekistonda investitsion iqlimni yaxshilash maqsadida so‘nggi yillarda qator islohotlar amalga oshirildi, jumladan, 2018-yilda “Mediation to‘g‘risida”gi qonun

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th July, 2025

va 2021-yilda “Xalqaro tijorat arbitraji to‘g‘risida”gi qonun qabul qilindi. Biroq, arbitrajning mahalliy kontekstda qo‘llanilishi qonunchilikdagi noaniqliklar, malakali arbitrlarni tayyorlash tizimining yetishmasligi va davlat idoralarining arbitrajga nisbatan ishonchsizligi tufayli sekin rivojlanmoqda. Ushbu tezis xalqaro arbitrajning afzalliklarini chuqur tahlil qilish, uning O‘zbekistondagi qo‘llanilish muammolarini aniqlash va amaliy takliflar ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqotda xalqaro tajribalar, xususan, Singapur, London va ICSID arbitraj markazlarining tajribasi tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Xalqaro arbitraj investitsion nizolarni hal qilishda quyidagi afzalliklarga ega:

1. Neytrallik va xolislik

Arbitraj jarayoni tarafsiz uchinchi tomon – arbitrlarni jalb qilish orqali olib boriladi, bu esa milliy sudlarda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan tarafkashlik xavfini kamaytiradi. Xalqaro arbitraj institutlari, masalan, ICSID yoki Singapur Xalqaro Arbitraj Markazi (SIAC), nizolarni davlat yoki investorning milliy qonunchiligiga bog‘liq bo‘lmagan xalqaro me‘yorlar asosida ko‘rib chiqadi. Bu, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda, shu jumladan O‘zbekistonda, davlat idoralari tomonidan investorlarga nisbatan adolatsiz munosabat xavfi mavjud bo‘lgan hollarda muhim ahamiyatga ega. Masalan, 2016-yilda ICSID‘da ko‘rilgan *Italba Corporation v. Oriental Republic of Uruguay* (ARB/16/9) ishida arbitraj jarayoni neytralligi tufayli muvaffaqiyatli yakunlanib, investorning huquqlari himoya qilindi.

2. Majburiy ijro etish imkoniyati

Arbitraj qarorlari 1958-yildagi Nyu-York konvensiyasi asosida 150 dan ortiq mamlakatda majburiy ijro etiladi. Bu xalqaro arbitrajni milliy sud qarorlariga nisbatan ancha samarali qiladi, chunki sud qarorlari ko‘pincha faqat milliy yurisdiksiyada ijro etiladi. Masalan, SIAC tomonidan chiqarilgan arbitraj qarorlari O‘zbekiston kabi Nyu-York konvensiyasi a‘zosi bo‘lgan mamlakatlarda osongina ijro etilishi mumkin. O‘zbekistonda arbitraj qarorlarini ijro etish tartibi 2021-yilgi qonunda belgilangan bo‘lsa-da, amaliyotda bu jarayon sudlarning aralashuvi tufayli kechikishlarga duch keladi.

3. Moslashuvchanlik

Arbitrajda taraflar jarayon qoidalarini, tilini, joyini va arbitrlarning malakasini mustaqil ravishda tanlashlari mumkin. Bu moslashuvchanlik investitsion nizolarning murakkab xususiyatlariga mos yechimlar topish imkonini beradi. Masalan, SIAC qoidalariga ko'ra, taraflar nizo predmetiga qarab maxsus mutaxassislar (masalan, energetika yoki qurilish sohasidagi ekspertlar) ni arbitrlar sifatida tanlashlari mumkin. O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik loyihalarida arbitrajning moslashuvchanligi shartnomalarni qayta muzokara qilish yoki nizolarni hal qilishda muhim afzallik sifatida ko'rilishi mumkin.

4. Maxfiylik

Arbitraj jarayoni yopiq xarakterga ega bo'lib, tijoriy sirlar va davlat manfaatlarini himoya qiladi. Bu, ayniqsa, davlat-xususiy sheriklik loyihalarida, infratuzilma yoki energetika sohasidagi nizolarda muhim ahamiyatga ega. Masalan, 2018-yilda SIAC orqali Janubi-Sharqiy Osiyodagi energetika loyihasiga oid nizo maxfiy ravishda hal qilindi, bu esa taraflarning tijoriy obro'sini saqlab qoldi. O'zbekistonda maxfiylik masalasi investorlar uchun jozibador omil bo'lib, chunki mahalliy sudlarda jarayonlar ko'pincha ochiq xarakterga ega.

5. Tejamkorlik va tezkorlik

Arbitraj odatda milliy sud jarayonlariga nisbatan kam xarajat talab qiladi va qisqa muddatlarda yakunlanadi. SIAC ma'lumotlariga ko'ra, o'rtacha arbitraj jarayoni 12-18 oy davom etadi, bu esa ICSID'dagi 2-5 yillik jarayonlardan sezilarli darajada qisqa. Masalan, ICSID ma'lumotlariga ko'ra, arbitraj xarajatlari o'rtacha 4-6 million AQSh dollarini tashkil qiladi, ammo bu milliy sudlardagi uzoq davom etadigan jarayonlarga nisbatan ancha tejamkor. O'zbekistonda arbitraj xarajatlari "Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risida"gi qonunga asosan tartibga solinadi, lekin mahalliy arbitraj markazlarining infratuzilmasi hali to'liq rivojlanmagan.

6. Taraflarning avtonomiyasi

Arbitrajda taraflar nizoni hal qilish jarayonini to'liq nazorat qilish imkoniyatiga ega. Ular arbitrlar sonini, jarayon tilini, qo'llaniladigan huquqni va boshqa muhim jihatlarni o'zlari belgilaydilar. Bu, ayniqsa, davlat-xususiy sheriklik loyihalarida muhim, chunki bunday loyihalarda ko'pincha murakkab shartnomalar va ko'p tomonlama manfaatlar mavjud.

Cheklovlar

Arbitrajning afzalliklariga qaramay, uning O‘zbekistonda qo‘llanilishida quyidagi cheklovlar mavjud:

- **Qonunchilikdagi noaniqliklar:** O‘zbekistonning “Xalqaro tijorat arbitraji to‘g‘risida”gi qonuni xalqaro standartlarga mos bo‘lsa-da, arbitraj qarorlarini ijro etishda sudlarning aralashuvi va qonunchilikdagi ba’zi bo‘shliqlar jarayonni sekinlashtiradi.
- **Malakali arbitrlarni yetishmasligi:** O‘zbekistonda xalqaro arbitraj bo‘yicha tajribali mutaxassislar soni cheklangan, bu esa jarayon sifatiga ta’sir qiladi.
- **Davlat idoralarining ishonchsizligi:** Davlat idoralari ko‘pincha arbitraj qarorlariga rioya qilishdan qochishga urinadi, bu investorlarning ishonchini pasaytiradi.
- **Xarajatlar:** Garchi arbitraj sud jarayonlariga nisbatan tejamkor bo‘lsa-da, xalqaro arbitraj markazlarida (masalan, ICSID) jarayonlar yuqori xarajatlarni talab qilishi mumkin, bu kichik va o‘rta investorlar uchun qiyinchilik tug‘diradi.

O‘zbekiston kontekstida takliflar

O‘zbekistonda xalqaro arbitrajning qo‘llanilishini kengaytirish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. **Qonunchilikni takomillashtirish:** “Xalqaro tijorat arbitraji to‘g‘risida”gi qonunga Nyu-York konvensiyasi va UNCITRAL model qonuni asosida aniqroq tartib-qoidalar kiritilishi kerak.
2. **Malakali arbitrlarni tayyorlash:** Toshkent davlat yuridik universiteti va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda arbitraj bo‘yicha maxsus ta’lim dasturlari joriy etilishi lozim.
3. **Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish:** SIAC, ICSID va Londondagi arbitraj markazlari bilan memorandumlar imzolash orqali tajriba almashish va mahalliy mutaxassislarni malakasini oshirish.
4. **Davlat idoralarida ishonchni oshirish:** Arbitrajning afzalliklari haqida davlat idoralari va investorlar o‘rtasida ma’rifiy kampaniyalar o‘tkazish.
5. **Mahalliy arbitraj markazlarini rivojlantirish:** Toshkentda xalqaro arbitraj markazini tashkil etish orqali mahalliy va mintaqaviy nizolarni hal qilish imkoniyatlarini kengaytirish.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th July, 2025

Xulosa

Xalqaro arbitraj investitsion nizolarni hal qilishda neytrallik, majburiy ijro etish, moslashuvchanlik, maxfiylik, tezkorlik va taraflarning avtonomiyasi kabi muhim afzalliklarga ega. O‘zbekistonda arbitrajning qo‘llanilishi qonunchilikdagi cheklovlar va amaliy tajriba yetishmasligi tufayli sekin rivojlanmoqda. Xalqaro tajribalar, xususan, SIAC va ICSID tajribasi O‘zbekiston uchun muhim yo‘l-yo‘riq bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Yuqoridagi takliflar amalga oshirilganda, O‘zbekistonning investitsion iqlimi yanada jozibador bo‘lib, xorijiy investorlar uchun ishonchli muhit yaratiladi.

Foydalanilgan manbalar

1. Dolzer, R. & Schreuer, C. (2012). Principles of International Investment Law. Oxford University Press, pp. 235-240.
2. Salacuse, J. W. (2010). The Law of Investment Treaties. Oxford University Press, pp. 156-160.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Xalqaro tijorat arbitraji to‘g‘risida”gi qonuni (2021).
4. Singapore International Arbitration Centre (SIAC). (2023). Annual Report 2022.
5. World Bank. (2020). Doing Business 2020: Uzbekistan, pp. 45-50.
6. ICSID Case No. ARB/16/9, Italba Corporation v. Oriental Republic of Uruguay, Claimant’s Memorial (2016).
7. UNCITRAL. (2014). Model Law on International Commercial Arbitration.
8. Blackaby, N. & Partasides, C. (2015). Redfern and Hunter on International Arbitration. Oxford University Press, pp. 45-60.